Mandan

El **mandan** (etnònim: *nų́ʔetaːre*) és una de les llengües sioux occidentals parlada pels mandans de Dakota del Nord, als Estats Units. Era una llengua amenaçada i el seu darrer parlant, Edwin Benson va morir en desembre de 2016.[3]

Mandan

nų́ʔetaːre	
Tipus	llengua, llengua viva i llengua críticament amenaçada
Parlants	
† en 2016 34 (2000)[1] 1 (2009)[2] principalment a Dakota del Nord	
Parlat a	Estats Units
Autòcton de	Dakota del Nord
Classificació lingüística	
(Macro-sioux?) ▪ Llengües siouan ▪ Llengües sioux occidentals ▪ Mandan	
Característiques	
Nivell de vulnerabilitat	5 en perill crític
Codis	
ISO 639-1	-
ISO 639-2	mhq
ISO 639-3	mhq
Glottolog	mand1446 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/mand1446)
Ethnologue.com	mhq (http://www.ethnologue.com/language/mhq)
UNESCO	884 (http://www.unesco.org/languages-atlas/en/atlasmap/language-id-884.html)
IETF	mhq
Endangeredlanguages.com	865 (http://www.endangeredlanguages.com/lang/865)

Contingut

Ús de la llengua i esforços de revitalització
Relacions genètiques
Sons
Gramàtica
Vocabulari
Referències
Bibliografia
Enllaços externs

Ús de la llengua i esforços de revitalització

Per a l'any 2009, només hi havia un parlant fluid de mandan, Edwin Benson (1931-2016).[4] El dr. Benson estava ensenyant en programes d'escoles locals per tal d'encoratjar l'ús de la llengua, junt amb altres especialistes.[5]

El mandan és ensenyat al Fort Berthold Community College, juntament amb l'hidatsa i l'arikara.[4] El lingüista Mauricio Mixco de la Universitat de Utah s'ha involucrat en el treball de camp amb la resta de parlants des de 1993. A partir del 2007 resta per processar gran quantitat de material en mandan a l'escola i al North Dakota Heritage Center, a Bismarck (Dakota del Nord), segons els lingüistes.[6]

Relacions genètiques

Inicialment es va creure que el mandan estava estretament relacionat amb les llengües dels hidatses i crows. Tanmateix, des que el mandat ha estat eb contacte amb l'hidatsa i el crow durant molts anys, la relació exacta entre el mandan i altres llengües sioux (incloent hidatsa i crow) s'ha enfosquit i és indeterminat

actualment. Per això el mandan és més sovint considerat com una branca separada de la família sioux.

El mandan té dos dialectes principals:

1. Nuptare
2. Nuetare

Només la varietat nuptare va sobreviure fins al segle XX, i tots els parlants eren bilingües en hidatsa. El 1999, només hi havia sis parlants fluids vius de mandan.[7]

La llengua va rebre molta atenció per part dels estatunidencs blancs a causa del color de la pell, suposadament més clara del poble mandan, especulant que es devia a un origen final europeu. En la dècada de 1830 Maximilian zu Wied-Neuwied va passar molt més temps amb els mandan que amb les altres llengües sioux i preparà addicionalment una llista comparativa de paraules del mandan i gal·lès (pensava que el mandan podria haver evolucionat del gal·lès).[8] La idea d'una connexió mandan/gal·lès, avui totalment desautoritzada, va rebre el suport de George Catlin.[9]

Sons

El mandan té els següents fonemes:

Consonants[10]	Labial	Alveolar	Post-alveolar	Velar	Glotal
Oclusiva	p	t		k	ʔ
Fricativa		s	ʃ	x	h
Sonorant	w	r			

/w/ i /r/ esdevé [m] i [n] després de vocals nasals, i /r/ és [^{n}d] a inici de paraula.[11]

Vocals[10]

	Frontal				Central				Posterior			
	Oral		Nasal		Oral		Nasal		Oral		Nasal	
	llarga	curta	llarga	curta	llarga	curta	llarga	curta	llarga	curta	llarga	
Tancada	i	iː	ĩ	ĩː					u	uː	ũ	ũː
Mitjana	e	eː							o	oː		
Oberta					a	aː	ã	ãː				

Gramàtica

El mandan és una Llengua SOV.

El mandan té un sistema d'acord al·locutiu, és a dir, es poden utilitzar diferents formes gramaticals que depenen del gènere del destinatari. Les preguntes dels homes han d'utilitzar el sufix *-oʔša* mentre que el sufix *-oʔrą* és usat quan es pregunta a les dones. Així mateix el sufix d'indicatiu és *-oʔs* quan s'adreça als homes i *-oʔre* quan s'adreça a les dones, i també per als imperatius: *-ta* (mascuñí), *-rą* (femení).[12]

Els verbs mandan inclouen un conjunt de verbs posturals, que codifiquen les formes del subjecte del verb:[13]

wɛ́rex	nakóc
wɛ́rex	nak-óc
pot	seure-PRESENT
'Un pot era aquí (assentat).'	

mítixtɛ̀na	tɛ́romakoc
míti-xtɛ̀-na	tɛ-romakoc
vila-gran-EMFÀTIC	romandre-NARRATIU.PASSAT
'Hi havia una gran vila.'	

má:ta	makómakoc
má:ta	mak-omakoc
riu	estava-NARRATIU.PASSAT
'El riu era aquí.'	

Vocabulari

El mandan, com altres llengües ameríndies, té elements de simbolisme fonètic en el seu vocabulari. Un so /s/ sovint denota intensitat petit/menor, /ʃ/ denota mitjania, /x/ denota intensitat gran/llarg:[14]

- *síre* "groc"
- *šíre* "color lleó"
- *xíre* "marró"

- *sró* "dringadissa"
- *xró* "sotragueig"

Compareu exemples similars en lakota.

Referències

1. Cens dels EUA de 2000 (http://www.mla.org/map_data_results&mode=lang_tops&SRVY_YEAR=2010&lang_id=906)
2. Edwin Benson, nascut el 1931
3. «Edwin Benson, last-known fluent speaker of Mandan, passes away at 85 (http://www.kfyrtv.com/content/news/Edwin-Benson-last-known-fluent-speaker-of-Mandan-passes-away-at-85-405723515.html)». [Consulta: 10 novembre 2016].
4. *The Missoulian.* 11 May 2009. Jodi Rave. "The last speaker: UND to honor Mandan, last to speak Nu'eta as 1st language (http://www.missoulian.com/articles/2009/05/11/news/mtregional/news06.txt)."
5. «Last known fluent Mandan speaker honored (http://indiancountrynews.net/index.php?option=com_content&task=view&id=4931&Itemid=65)». *News From Indian Country* [Consulta: 27 setembre 2012].

6. «Rancher, linguist working to preserve Mandan language (http://indiancountrynews.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1144&Itemid=65)». *News From Indian Country*, 07-08-2007 [Consulta: 27 setembre 2012].
7. Personal communication from Mauricio Mixco in 1999, reported in Parks & Rankin. 2001. p. 112.
8. Chafe. 1976b. p. 37-38.
9. Catlin, G. *Die Indianer Nordamerikas* Verlag Lothar Borowsky
10. Mauricio Mixco, reported in Wood & Irwin 2001, p. 349
11. Wood & Irwin 2001, p. 349
12. Hollow. 1970. p. 457 (a Mithun 1999. p. 280).
13. Mithun, Marianne. *The Languages of Native North America*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, p. 115–116. ISBN 978-0-521-29875-9.
14. Hollow & Parks 1980. p. 82.

Bibliografia

- Carter, Richard T. (1991a). Old Man Coyote and the wild potato: A Mandan trickster tale. In H. C. Wolfart & J. L. Finlay (Ed.), *Linguistic studies presented to John L. Finlay* (pp. 27–43). Memoir (No. 8). Winnipeg: Algonquian and Iroquoian Linguistics. ISBN 0-921064-08-X.
- Carter, Richard T. (1991b). Maximilian's Ruptare vocabulary: Phililogical evidence and Mandan phonology. In F. Ingemann (Ed.), *1990 Mid-America Linguistics Conference: Papers* (pp. 479–489). Lawrence, KS: Department of Linguistics, University of Kansas.
- Chafe, Wallace. (1973). Siouan, Iroquoian, and Caddoan. In T. A. Sebeok (Ed.), *Current trends in linguistics* (Vol. 10, pp. 1164–1209). The Hague: Mouton. (Republished as Chafe 1976a).
- Chafe, Wallace. (1976a). Siouan, Iroquoian, and Caddoan. In T. A. Sebeok (Ed.), *Native languages of the Americas* (pp. 527–572). New York: Plenum Press. ISBN 0-306-37157-X. (Originally published as Chafe 1973).
- Chafe, Wallace. (1976b). *The Caddoan, Iroquoian, and Siouan languages*. Trends in linguistics: State-of-the-art report (No. 3). The Hague: Mouton. ISBN 90-279-3443-6.
- Coberly, Mary. (1979). A text analysis and brief grammatical sketch based on 'Trickster challenges the buffalo': A Mandan text collected by Edward Kennard. *Colorado Research in Linguistics*, *8*, 19-94.
- Hollow, Robert C. (1970). *A Mandan dictionary*. (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley).
- Hollow, Robert C.; & Parks, Douglas. (1980). Studies in plains linguistics: A review. In W. R. Wood & M. P. Liberty (Eds.), *Anthropology on the Great Plains* (pp. 68–97). Lincoln: University of Nebraska. ISBN 0-8032-4708-7.
- Kennard, Edward. (1936). Mandan grammar. *International Journal of American Linguistics*, *9*, 1-43.
- Lowie, Robert H. (1913). Societies of the Hidatsa and Mandan Indians. In R. H. Lowie, *Societies of the Crow, Hidatsa, and Mandan Indians* (pp. 219–358). Anthropological papers of the American Museum Of Natural History (Vol. 11, Part 3). New York: The Trustees. (Texts are on pp. 355–358).
- Mithun, Marianne. (1999). *The languages of Native North America*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-23228-7 (hbk); ISBN 0-521-29875-X.
- Mixco, Mauricio C. (1997a). *Mandan*. Languages of the world series: Materials 159. Münich: LINCOM Europa. ISBN 3-89586-213-4.
- Mixco, Mauricio C. (1997b). Mandan switch reference: A preliminary view. *Anthropological Linguistics*, *39*, 220-298.

- Parks, Douglas R.; Jones, A. Wesley; Hollow, Robert C; & Ripley, David J. (1978). *Earth lodge tales from the upper Missouri*. Bismarck, ND: Mary College.
- Parks, Douglas R.; & Rankin, Robert L. (2001). The Siouan languages. In R. J. DeMallie (Ed.), *Handbook of North American Indians: Plains* (Vol. 13, Part 1, pp. 94–114). W. C. Sturtevant (Gen. Ed.). Washington, D.C.: Smithsonian Institution. ISBN 0-16-050400-7.
- Will, George; & Spinden, H. J. (1906). *The Mandans: A study of their culture, archaeology and language (http://archive.org/details/mandansastudyth00spingoog)*. Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University (Vol. 3, No. 4, pp. 81–219). Cambridge, MA: The Museum. (Reprinted 1976, New York: Kraus Reprint Corporation).
- Wolvengrey, Arok. (1991). A marker of focus in Mandan discourse. In F. Ingemann (Ed.), *1990 Mid-America Linguistics Conference: Papers* (pp. 584–598). Lawrence, KS: Department of Linguistics, University of Kansas.
- Wood, Raymond W.; & Irwin, Lee. (2001). "Mandan". In "Plains", ed. Raymond J. DeMaille. Vol. 13 of *Handbook of North American Indians*, ed. William C. Sturtevant. Washington, D.C.: Smithsonian Institution.

Enllaços externs

- Turtle Island Storyteller Edwin Benson (http://www.turtleislandstorytellers.net/tis_north_dakota/transcript01_benson.htm) - Recording of Edwin Benson, the last native speaker of Mandan. The beginning of the recording has a sample of Benson speaking Mandan.
- «Native American Audio Collections: Mandan (http://www.amphilsoc.org/exhibit/natamaudio/mandan)». *American Philosophical Society*.
- Mandan Indian Language (Ruetare) (http://www.native-languages.org/mandan.htm), native-languages.org
- A Mandan Dictionary (http://www.scribd.com/doc/58953947/Hollow-Mandan-Dictionary-Pt-1-Intro), by Robert C. Hollow, 1970, part 1. (56 pages)
- OLAC resources in and about the Mandan language (http://www.language-archives.org/language/mhq)

Obtingut de «https://ca.wikipedia.org/w/index.php?title=Mandan&oldid=23696781»

La pàgina va ser modificada per darrera vegada el 30 maig 2020 a les 22:03.

El text està disponible sota la Llicència de Creative Commons Reconeixement i Compartir-Igual; es poden aplicar termes addicionals. Vegeu les Condicions d'ús. Wikipedia® (Viquipèdia™) és una marca registrada de Wikimedia Foundation, Inc.